

Barbora Půtová – Antropologie turismu (2019)

Tomáš Hirt

Katedra antropologie

Fakulta filozofická

Západočeská univerzita v Plzni

tomash@ksa.zcu.cz

V NÁVAZNOSTI na dramatický nárůst globálního masového turismu, ke kterému dochází během 2. poloviny 20. století, se od 70. let rozvíjí systematická snaha o antropologickou a etnologickou reflexi tohoto fenoménu, bez něž si moderní společnosti dnes již nelze představit. Monografická publikace *Antropologie turismu*, ve které se přední česká antropoložka a historička umění Barbora Půtová otázkou turismu a možností jejího teoreticko-metodologického rámování rozsáhle a synteticky věnuje, vyšla ironií osudu pár týdnů před drastickým omezením celosvětového cestovního ruchu v důsledku opatření proti šíření nákazy novým koronavirem (SARS-CoV-2). Ať už se v budoucnu s turismem stane cokoli, jedná se o práci, jež nabízí vodítka pro porozumění této komplexní aktivitě nejen z hlediska aktérů, kteří se jí – v různých rolích – věnují, ale i z hlediska (kulturních, sociálních, ekonomických, politických) změn, k nimž dochází v rozličných prostředích, kam vlny turistů se všemi svými symbolickými i materiálními atributy dopadají. O to zajímavější je číst tuto knihu tvář v tvář náhlému ustrnutí turistického ruchu, neboť (nezamýšleně) umožňuje představit si dopady neočekávané absence turismu v jednotlivých „destinacích“ a uvažovat o tom, jak si globální kapitalismus s lokálními komunitami či společnostmi – jemně řečeno – pohrává.

Přeskočíme-li milou předmluvu od Thomase H. Eriksena, která knize dodává lesk neopominutelnosti (a dodejme, že právem), exponuje Barbora Půtová téma turismu celkem klasicky odkazem „ke kořenům“, a sice k starověkým formám cestování, ke středověkému poutnictví, k ranně novověkým kavalírským cestám a k počínající oblíbě lázeňských

pobytů a navštěvování přímořských oblastí v 18. století. Třebaže se jedná o historický exkurz, nechává Půtová – antropologicky – nahlédnout do tehdejší (kulturní) představitivosti, neboť uvedené aktivity popisuje z hlediska jejich aktérského významu, a to v pojmech, které jsou pro antropologický přístup charakteristické (např. liminalita). Zároveň text prokládá výstižnými příklady, etnografickými analogiemi (např. srovnáním s formami cestování u Malinowského Trobriand'ánů) a vtipnými exkurzy (např. o „koupacích strojích“, čili budkách zcela zakrývajících plavce z 19. století). Historický přehled ovšem nekončí u dávnověkých „kuriozit“, jeho těžiště spočívá v představení různých aspektů „moderního“ (organizovaného a institucionalizovaného) turismu, který se od 19. století rozvíjí jako součást industrializace a urbanizace. V souvislosti s turismem 20. století rozlišuje Půtová systematicky různé jeho typy a formy (za zmínku stojí přehlednost, kterou se kniha jako celek vyznačuje), přičemž končí u „virtuálního“ turismu, kdy se turista coby avatar pohybuje imaginárním prostorem.

Od historických forem turistiky putuje čtenář k možnostem teoretického uchopení turismu z pozic různých sociálních, humanitních a historických věd, z nichž antropologie turismu čerpá. Ve druhé kapitole představuje Půtová tento obor jako interdisciplinární pole, ve kterém se na pozadí sociální a kulturní antropologie sbíhají pojmy a koncepty různých disciplín (sociologie, historie, filozofie, religionistika, geografie, ekonomie). Mezi ideové zdroje antropologie turismu řadí myšlenky klasiků, jako jsou Durkheim, Marx, Mauss, Weber, van Gennep, Simmel, Malinowski, přičemž z jejich díla autorka vypichuje to, co se daného tématu týká, resp. koncepty, které následující generace badatelů skutečně ve vztahu k turismu aplikovaly. Nejedná se tak o samoúčelné žonglování s autoritou „otců zakladatelů“, ale užitečné vykolíkování diskurzivního rámce, ze kterého antropologie turismu vyrůstá. A samozřejmě, že autorka neopomíná ani snahu o vytvoření antropologické teorie turismu, na které se v posledních desetiletích podíleli antropologové s různými paradigmatickými preferencemi, což se odráží v tom, že antropologii turismu nelze podle Půtové chápat jako jednotný

teoreticko-metodologický přístup, nýbrž jako „společný zájem o sociokulturní jevy a témata, která se v souvislosti s turismem vyskytují“ (s. 43). Z řady témat, ke kterým se antropologie turismu vztahuje, rozpracovává ještě ve druhé kapitole dvě, a to fascinaci „domorodými“ populacemi a jejich kulturními projevy (jíž turismus sdílí se sociální a kulturní antropologií), a otázku genderu jak ve smyslu specifiku ženského turismu, čili rozdílu mezi ženským a mužským cestováním, tak ve smyslu zájmu o ženy v hostitelských komunitách a jejich zapojení do kontextu turistického ruchu.

Třetí kapitola je věnovaná vymezení předmětu zájmu a „typologii turismu“, která je spíše typologií různých přístupů k němu. Jak už to s pojmy v sociálních vědách bývá, není zde představena jedna definice pokrývající širší sledovaného jevu v jeho komplexitě, ale spíše koláž různých způsobů jeho vymezení, které se navzájem prolínají a doplňují, z nichž Půtová vybírá a schematizuje podstatné motivy, resp. tematická ohniska, na která se antropologie turismu zaměřuje (procesy, dopady, produkty, subsystémy). Z jednotlivých přístupů k turismu, které autorka rozlišuje, charakterizuje a zasazuje do širšího disciplinárního kontextu, pro ilustraci pestrosti pojednávaného oboru (a záběru recenzované publikace) uvedme – turismus jako rituál, turismus jako nástroj sociokulturní změny, turismus jako specifická forma kolonialismu a imperialismu, turismus jako součást konstrukce kulturní identity a etnických hranic, turismus jako hledání a budování vzpomínek, turismus jako únik, turismus jako sociální terapie, turismus jako investice, turismus jako forma potvrzování a reprodukce sociálního statusu, turismus jako hra.

Podobně jako nelze otázku turismu vyčerpat v rámci jediné teoretické perspektivy, nelze s výrazem „turista“ zacházet jako s jednodílnou kategorií ve smyslu „turista jako turista“. Je tolik různých způsobů aktérského provozování turismu, že se bez „typologie turistů“ při ohledávání předmětné otázky nelze obejít. Půtová ve čtvrté kapitole ukazuje a v aktérské perspektivě představuje nepřeborné množství různých „turistů“ a jejich rolí či motivací, a člení je dle rozmanitých kritérií. Namátkou zmiňme stopaře, elitního turistu, baňáka, postturistu. . .

Následující kapitoly, které jsou v podstatě samostatnými studiemi, se vztahují k jednotlivým aspektům turismu, resp. k tématům a otázkám, které antropologie turismu řeší. Za prvé k představě autenticity, která tvoří motivační faktor turismu a která je coby kulturní hodnota jedním z klíčů k porozumění výběru destinace i volby průběhu turistického pobytu. Za druhé k tomu, jakým způsobem jsou utvářeny a sdíleny symbolické reprezentace (obrazy) určitých destinací, jak jsou „značkována“ konkrétní místa, města, státy a jaké má příslušné značkování účinky v rovině jednání aktérů. Třetí výraznou oblast studia pak tvoří interakce mezi hosty a hostiteli, resp. dopad turismu v hostitelských komunitách; zároveň zde však autorka optimisticky poukazuje i na formy rezistence těchto komunit (a jednotlivců) ve vztahu k utlačivému působení turismu, například skrze humor nebo „reverzní pohled“, jímž „objekty“ turistického zájmu vyvolávají u svých pozorovatelů pocity studu, trapnosti a nepatřičnosti. Čtvrtou pojednávanou oblastí studia je materiální kultura spjatá s turismem, čili zejména suvenýry, jejichž „sociální život“ autorka sleduje nejen z hlediska konceptu komodifikace, ale i z hlediska symbolické hodnoty, již suvenýry v různých vztahových a sémantických kontextech nabývají (památka, dar, sbírkový předmět, artefakt s duchovní hodnotou. . .). V souvislosti se suvenýry se autorka věnuje i tomu, co je kondenzováno („zhuštěno“) v interakčním momentu jejich nákupu, a jako historička umění Barbora Půtová závěrem neodolala zasadit téma suvenýru i do uměnovědného kontextu.

Kniha *Antropologie turismu* je v tom nejlepší slova smyslu učebnicí. Nikoli ovšem ve smyslu metodologické příručky nebo „telefonního seznamu“ autorů a pojmů, ale ve smyslu vřelého uvedení do způsobu přemýšlení, který se s pojednávaným oborem pojí, do jeho imaginace. Jakkoli se jedná o práci velmi systematickou a bohatě erudovanou, je přístupná i čtenáři mimo obor, a tudíž doporučená i jako podklad pro výuku. Jednotlivé kapitoly jsou ucelené a samostatné, nicméně kniha dobře drží pohromadě i jako celek, a to včetně doprovodných fotografií a fotografické přílohy s vysvětlujícími komentáři, které provazují obrazovou reprezentaci s myšlenkami v textu.

Je-li nějaká doba pro četbu *Antropologie turismu* příhodná, je to právě následující léto (2020). Ne snad proto, že nejspíš zůstaneme doma, ale zejména z toho důvodu, že probíhající epidemie nového koronaviru nevyhnutelně zasáhne jak turismus samotný, tak jeho antropologickou reflexi, a budoucí publikační počiny na tomto poli se budou muset s touto nákazou vypořádat. V nadsázce řečeno, stojí dnes antropologie turismu v poloze – blahé paměti – záchranné etnografie, kdy „původní“ podoba „primitivních“ kultur v důsledku modernizace rapidně mizela před očima. A Barbora Půtová je určitě ráda, že svoji knihu závčasem dopsala. . .

Půtová, Barbora. 2019. *Antropologie turismu*. Praha: Karolinum.

Básníci ukrajinské „Pražské školy“ v překladu do češtiny

Markéta Poledníková

*Ústav slavistiky
Filozofická fakulta
Masarykova univerzita
415780@mail.muni.cz*

P ĚČÍ České asociace ukrajinců a – příznačně – pražské Slovanské knihovny vyšla v roce 2018 kniha *Hlasy dvou básníků* s podtitulem „Výbor z básní Jurije Darahana a Oleksy Stefanovyče“. Nejedná se ale pouze o výbor, básně jsou doprovázeny také erudovaným úvodem, ediční poznámkou a především hutnými úvodními texty k oběma překládaným autorům. Čtenář se tak může dozvědět více o jejich životě, kontextu tvorby a především o charakteru jejich díla jako celku. Právě výběr ukázek totiž nemusí být sám o sobě reprezentativní a jistě bude do určité míry subjektivní. Je škoda, že některé básně, které autoři úvodních statí uvádějí jako charakteristické příklady určitých rysů díla, nejsou do výběru zařazeny. Čtenářsky přívětivější by bylo buď uvést jako příklad některé z přeložených

textů, nebo naopak přeložit ty texty, které jsou skutečně typické a které jsou jako takové uvedeny v úvodu.

Hned ve vstupní stati (s. 7–12) se může čtenář přesvědčit o tom, že a proč by jej předkládaná kniha měla zajímat. Překlady z ukrajinské poezie jsou sice spíše čtením pro odborníky, fajnšmekry, ukrajinofily, ale vybraní autoři výrazně přesahují ukrajinskou kulturu – jsou to Ukrajinci a Evropané zároveň, a tak by mohli a měli zaujmout širší publikum. Jurij Darahan i Oleksa Stefanovyč jsou totiž zástupci tzv. „Pražské školy“, tedy početných ukrajinských migrantů-intelektuálů, kteří působili v Praze, ale rovněž například v Poděbradech ve 20. letech minulého století, tedy v době, kdy se snahy o budování vlastního ukrajinského státu zdály marné. V Československu našli útočiště, setkali se s vstřícností a bylo jim umožněno se vzdělávat. (V tomto kontextu je připomenuta otevřenost a vstřícnost T. G. Masaryka.) Mnohým pobyt v Česku umožnil pokračovat dále na Západ. Netřeba dlouze vysvětlovat, nalikolič aktuální je dnes toto téma, podobnost s dneškem je totiž do očí bijící – také dnes mnozí vzdělání Ukrajinci přicházejí do Česka za studiem, někteří zůstávají, někteří se vrací na Ukrajinu, někteří pokračují dále do světa. Jen ne vždy je pro ně situace tak příznivá, mnozí skutečně vzdělaní lidé jsou okolnostmi nuceni vykonávat profese, které jsou vzhledem k jejich kvalifikaci podřadné.

Česko-slovensko-ukrajinské kulturní obohacení bylo za první republiky vzájemné. Vznikaly například překlady poezie z češtiny do ukrajinštiny. Za všechny uveďme jeden případ, neboť jeho stopy jsou snad patrné i v této sbírce. Právě Jurij Darahan na sklonku svého života přeložil části Máchova Máje (s. 10). Byl to vůbec první překlad tohoto díla do ukrajinštiny, a i když oba autoři dělají asi sto let, pro Darahana nebylo těžké se naladit na Máchovu poetiku, a tak vznikl kvalitní translát.¹ Podobnost poetiky Máchy a Darahana se odráží v jejich poezii především tam, kde nechá-

¹ Igor Melnyčenko. 2010. „Jurij Darahan a Karel Hynek Mácha: Vyhnanství fyzické a duševní v kontextu jednoho zapomenutého překladu.“ In *Máchovské rezonance: Sborník příspěvků z IV. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*, ed. Karel Piorecký, 139–143. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR – Akropolis, s. 140.